

УДК 82.091(73)

DOI <https://doi.org/10.32782/2307-1222.2025-59-29>

**ДВОПЛАНОВІСТЬ АЛЮЗІЙ У РОМАНІ ДЕНА БРАУНА
«ВТРАЧЕНИЙ СИМВОЛ»**

Святослав БІЛИЙ

студент факультету іноземної філології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

просп. Волі, 13, м. Луцьк

ORCID: 0009-0002-9767-5823

swjatoslaw.biliy@gmail.com

Леся МАЛІМОН

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри практики англійської мови

Волинського національного університету імені Лесі Українки

просп. Волі, 13, м. Луцьк

ORCID: 0000-0001-6740-0701

Mail.Malimon@ukr.net

У статті проаналізовано алюзії у романі «Втрачений символ» сучасного американського письменника Дена Брауна з точки зору двоплановості цього явища, що формує багатозначність, розширює та збагачує текстову інформацію. Актуальність дослідження зумовлена тим, що алюзивність є однією з характерних рис романів письменника. Наявність на сучасному етапі низки робіт, що пов'язані з вивченням алюзії як стилістичного прийому, їх класифікацією та будовою, забезпечують основу для аналізу явища алюзивності у зразках сучасних літературних творів, які є малодослідженими. У такий спосіб визначено потенціал наукових розвідок на основі роману «Втрачений символ». Серед останніх досліджень також є такі, в яких здійснено аналіз будови та описано семантико-структурні відношення елементів алюзій, алюзивних посилянь та натяків. У статті окреслено теоретичні основи аналізу алюзій за двома елементами, що становлять смислову єдність та зумовлюють змістово-підтекстовий характер алюзій: денотатами (тексти, явища, події, назви та імена, на які звернене посилення) та репрезентантами (безпосередньо спосіб представлення алюзії у тексті). Своєю чергою денотати було класифіковано за характеристикою інтертекстуальності та неінтертекстуальності – наявністю чи відсутністю зв'язку із письмовою дискурсивною діяльністю. Аналіз здійснено на основі виявлених прикладів алюзій у тексті роману.

Описано, яку основну інформацію та додаткову закладено в алюзивні посилання, які елементи виступають алюзивними маркерами та власне способи вираження алюзій. Дослідження алюзій за таким підходом демонструє процес їх розпізнавання читачем, декодування та встановлення логічної відповідності між алюзивними одиницями і прихованим змістом. У кінцевому підсумку підтверджено, що двоплановість алюзій у романі «Втрачений символ» є засобом семантичного розширення, що досягається єдністю денотатів та репрезентантів. На основі співставлених результатів дослідження окреслено перспективи подальших досліджень, що пов'язані із системним аналізом двоплановості алюзій, застосуванням компаративістики та систематизацією наступних напрацювань.

Ключові слова: алюзивність, інтертекстуальність, постмодернізм, семантичний аналіз, американська література.

THE DUALITY OF ALLUSIONS IN DAN BROWN'S THE LOST SYMBOL

Sviatoslav BILYI

Student at the Faculty of Foreign Philology

Lesya Ukrainka Volyn National University

13 Voli ave., Lutsk

ORCID: 0009-0002-9767-5823

swjatoslaw.biliy@gmail.com

Lesia MALIMON

PhD in Philology,

Associate Professor at the Department of Conversational English

Lesya Ukrainka Volyn National University

13 Voli ave., Lutsk

ORCID: 0000-0001-6740-0701

Mail.Malimon@ukr.net

The article analyses allusions in the novel *The Lost Symbol* by the contemporary American writer Dan Brown from the point of view of the duality of this phenomenon, which forms ambiguity by expanding and enriching textual information. The relevance of the study is due to the fact that allusiveness is one of the characteristic features of the writer's novels. At the present stage, the availability of a number of works related to the study of allusion as a stylistic device, their classification and structure provide a basis for analysing the phenomenon of allusiveness in samples of contemporary literary works that have been little studied. In this way, the potential of scientific research based on the novel *The Lost Symbol* is determined. Among recent studies, there are also those that analyse the structure and describe the semantic and structural relations of elements of allusions, allusive references and hints. The article outlines the theoretical foundations

of the analysis of allusions by two elements that constitute the semantic unity and determine the semantic and subtextual character of allusions: denotations (texts, phenomena, events, names and titles to which the reference is made) and representatives (the way the allusion is presented in the text). In turn, the denotations were classified according to the characteristics of intertextuality and non-intertextuality, the presence or absence of a connection with written discourse activity. The analysis is based on the identified examples of allusions in the novel's text. The article describes what basic and additional information is included in allusive references, what elements serve as allusive markers and the actual ways of expressing allusions. The study of allusions in this way demonstrates the process of their recognition by the reader, decoding and establishing a logical correspondence between allusive units and hidden meaning. In the end, it is confirmed that the duality of allusions in the novel *The Lost Symbol* is a means of semantic expansion, which is achieved by the unity of denotations and representatives. On the basis of the comparative results of the study, the article outlines the prospects for further research related to the systematic analysis of the duality of allusions, the use of comparativistics and further systematisation of the developments.

Key words: *allusiveness, intertextuality, postmodernism, semantic analysis, American literature.*

Постановка проблеми. Характерною рисою низки романів сучасного американського письменника та журналіста Дена Брауна, як-от: «Втрачений символ», «Янголи і демони», «Інферно», є наскрізна алюзивність. Ця риса простежується через застосування у текстах посилань та натяків на елементи культурної спадщини, суспільні процеси, явища, видатних історичних постатей, героїв та окремі елементи прецедентних текстів. Розпізнати та виокремити цей художньо-стилістичний прийом у тексті читач може одразу, якщо автор звернувся до прямого натяку або й тлумачення. Однак є випадки, коли алюзивність простежується не так очевидно. Способи представлення алюзії у метатекстах та власне об'єкти, посилення на які здійснюється, значним чином впливають на процес розпізнавання алюзії та встановлення логічного зв'язку між мовною одиницею з алюзивним статусом та глибинним змістом, який у неї закладено. Оскільки декодування читачем алюзії, що поєднує аналіз на рівні тексту та спільні фонові знання автора і читача, забезпечує цілісність сприйняття тексту, важливу роль у цьому процесі відіграють репрезентанти та денотати алюзії. Ці два поняття власне і формують двоплановість алюзії. Той факт, що згадані романи є бестселерами, наявність досліджень, що окреслюють репрезентанти та денотати як елементи алюзивності, та незначна кількість досліджень алюзії саме зі сторони цього аспекту є підставами актуальності дослідження способів та форм реалізації прийому алюзії Деном Брауном у текстах його творів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі є низка дослідників, чийі роботи присвячено інтертекстуальності та алюзивності романів Дена Брауна: А.Б. Підгорна, І.С. Шилова, В.О. Носач. Значна частина досліджень спрямована на

власне практичне підтвердження наявності таких рис у його романах. Інші дослідники зосереджують фокус на тематичній, структурній класифікації алюзій чи класифікації за джерелом: О.Б. Ярема, О.М. Дронова, Ю.О. Гайдено. В одному з досліджень О.О. Лавриненко аналізує комунікативно-прагматичний потенціал алюзії, де значну увагу звертає на теоретичне окреслення двоплановості алюзії. Власне, теоретичне обґрунтування денотатів та репрезентантів алюзії взято за основу для практичного виявлення та їх дослідження на основі творчості Дена Брауна.

Мета статті – дослідити алюзії в романі Дена Брауна «Втрачений символ» крізь призму двоплановості цього явища:

- окреслити теоретичні засади дослідження алюзії за її репрезентантом та денотатом;
- визначити складники аналізу репрезентантів та денотатів;
- практично застосувати теоретичні засади дослідження та на основі конкретних прикладів із тексту роману здійснити аналіз форм та способів вираження репрезентантів і денотатів алюзій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна лінгвістика тлумачить алюзію як стилістичний прийом, що пов'язаний із застосуванням у текстах літературного, історичного, побутового або іншого факту, відомого вислову, крилатого слова, ідіоми. Алюзія безпосередньо пов'язана з першоджерелом, де зафіксована її поява. Застосування алюзивності стисло та вичерпно, інколи одним словом, описує та вказує на певні риси, особливості подій, асоціативно виокремлюючи важливі елементи [4].

Змістово-підтекстовий характер алюзії зумовлений двоплановістю. В межах цієї характеристики виділяють репрезентант та денотат алюзії. Репрезентант безпосередньо представляє алюзію у метатексті, а денотат являє собою текст, явище, подію чи факт, до яких апелює репрезентант. Така ж паралель у тлумаченні двоплановості алюзії спостерігається у роботах П. Леннона. Він виокремлює два компоненти алюзивного посилання: поверхневий текст (*in praesentia*) та прихований текст (*in absentia*) [6]. Таким чином, в алюзії поєднуються денотативний (глибинний об'єкт посилання) та репрезентативний плани (мовна одиниця з алюзивним статусом) [2].

Першим складником алюзії є денотат, що окреслює понятійний зміст алюзії. Тобто цей елемент алюзії визначає, на який літературний, історичний, міфологічний чи інший факт, подію або явище натякає автор. Одна з класифікацій визначає два типи денотатів: інтертекстуальні та неінтертекстуальні. Останні пов'язані із загальновідомими іменами, подіями та фактами, що не є частиною письмової дискурсивної діяльності. Неінтертекстуальні денотати беруть опосередковану участь в алюзивному процесі. Інтертекстуальні денотати ґрунтуються на висловлюваннях, подіях, фактах, що описані у певних текстах. Алюзії з інтертекстуальною денотативною складовою частиною становлять більшість та в основному апелюють до прецедентних текстів – таких, що відомі значній частині читачів та ґрунтуються на сукупності спільних знань і уявлень. Варто зазначити, що явище

прецедентності текстів мінливе, а тому тексти можуть втрачати свою актуальність. Наявне також таке розрізнення денотатів: денотат першого порядку (першоджерело) та денотат другого порядку (прецедентний текст або висловлювання з першоджерела) [2].

Основою алюзії може бути протореальність або протоситуація, які пов'язані з подіями та фактами дійсності. Тоді немає текстового першоджерела, оскільки алюзивність співвідноситься з явищами та об'єктами буття, уявленнями про них. С.І. Походня описує їх такими, що засновані на фонових знаннях екстралінгвістичного характеру.

У кінцевому підсумку алюзія – це непряме посилання як на створені тексти, епізоди, персонажів з них, цитати, так і натяк на факт, явище, дійсність. І.С. Христенко визначає алюзію як стилістичну фігуру преференційного характеру, в межах якої денотатом можуть бути дві ситуації: референтна ситуація, виражена у поверхневій структурі тексту, або яка є частиною фонових знань автора та читача. Існує також диференціація між очевидними та неочевидними алюзіями, різниця між якими полягає в посиланні на добре відомі епізоди, факти, які може бути важко розпізнати під час встановлення співвідношення між текстом та об'єктом, на який відбувається посилання.

Репрезентант алюзії, своєю чергою, теж містить декілька складників: елементи, які сигналізують про наявність репрезентанта алюзії в метатексті, називають маркерами алюзії, а нові елементи – трансформантами. Репрезентантами алюзії можуть виступати одиниці різних мовних рівнів: морфеми, слова, словосполучення, речення. Морфологічні алюзії можуть вживатися, щоб розширити семантику образних зв'язків, загострити характеристику, створити комічний ефект. На лексичному рівні алюзивного статусу набувають переважно імена та назви, які здебільшого перетворюються на імена-символи [6]. На синтаксичному рівні алюзивними маркерами і трансформантами стають окремі лексеми.

Алюзія є моделлю породження нових значень і виконує в мові лінгвокреативну, смислоформуючу функцію. Цей аспект алюзії пов'язаний із семантичним зсувом, що зумовлений метафоричним використанням висловлювання в іншій дискурсивній сфері [6]. Алюзивний смисл поєднує диктум (основну інформацію) та модус (додаткову інформацію). Диктум розкриває поверхнєве, буквальне значення, яке прирівнюється до суми значень компонентів висловлювання, а модус – глибинне значення, яке представляє семантичний результат поєднання значень компонентів. Репрезентанти у складі алюзивного висловлювання можуть впливати на формування додаткової інформації так само, як і трансформанти. Структурні елементи алюзії взаємодіють, формулюючи актуалізоване значення, а визначення автором алюзивного модусу визначає співвідношення між висловлюванням та позначеною екстралінгвістичною ситуацією [2].

Отже, об'єктом алюзивного посилання може бути будь-яке прецедентне явище: факти, події, назви, що не асоціюються з конкретними текстами (денотати першого порядку), або факти, події, назви з текстів (денотати другого порядку), алюзії

на які є інтертекстуальними. Про алюзивний статус мовленнєвої одиниці сигналізують маркери алюзії, які разом із трансформантами прецедентного феномена входять до складу репрезентанта алюзії, у ролі якого можуть виступати одиниці різних мовних рівнів: морфологічного, лексичного та синтаксичного.

Можна виділити такі приклади алюзій, які стосуватимуться прецедентних текстів:

1) *“Of all the places in New York, the forefathers had chosen a soggy riverside marsh on which to lay the cornerstone of their utopian society”* [5, с. 32–33]. В цьому уривку простежуються одразу дві алюзії: *to lay the cornerstone, their utopian society*. Спершу проаналізуємо другий алюзивний натяк. Денотатом буде книга Томаса Мора «Утопія», де описується досконале суспільство без приватної власності. Цей денотат буде інтертекстуальним, оскільки ґрунтується на феномені, що є складовою частиною прецедентного тексту. Посилання на твір англійського письменника використане для опису «батьків-засновників» США. Власне, в тексті важливіше підкреслити велич держави, історії, архітектури, яка відіграє важливу роль у розвитку подій роману. Всі елементи сповнені символізмом та містикою. Репрезентант виражений лексемою. Прикметник “*utopian*” виступає маркером алюзії та натякає на назву острова Утопія з твору, згаданого вище. Власне, назва дослівно означає «місце, якого немає». Тому можна припускати про застосований автором трансформант – переосмислення ідеї утопічності крізь призму утвердження ідеї величності американського суспільства, однак такого, яке існує, на відміну від утопічного, що є лише на сторінках книг.

2) Інше алюзивне посилання в цьому уривку, “*to lay the corner stone*”, стосується наріжного каменю, що є скелею, з якої Господь розпочав створення світу. В цьому випадку денотатом першого порядку буде власне Біблія, де в Книзі Псалмів згадано про наріжний камінь. Саме висловлювання про наріжний камінь, яким знехтували будівничі, буде денотатом другого порядку. Обидва денотати характеризуються інтертекстуальністю, оскільки є частиною письмової дискурсивної діяльності. Репрезентантом у цьому випадку є словосполучення, в якому маркером виступає лексема “*cornerstone*”.

3) *“Reaching the main doors, she felt the same sense of excitement she always felt upon entering the gargantuan building”* [5, с. 59]. Денотатом алюзії в цьому уривку є сатирико-філософський роман «Гаргантюа та Пантаґрюель» французького письменника Франсуа Рабле. Цей денотат характеризується інтертекстуальністю, оскільки ґрунтується на прецедентному тексті. Репрезентант виражений прикметником “*gargantuan*”, що утворено від назви персонажа Gargantua. Він є і маркером алюзивного посилання. В контексті цієї алюзії доречно згадати про диктум та модус. Диктум становить сукупність характеристик згаданого персонажа: гігантський, надмірний, бунтівний, освічений, доброзичливий. Значення модуса цілісно розкривається у словосполученні “*the gargantuan building*”. Відбувається зсув значень, оскільки риси персонажа за допомогою алюзії перенесено на інший, неживий об’єкт. Цим алюзивним натяком підкреслено величезні розміри будівлі

Центру підтримки Смітсонівського музею, де знаходиться лабораторія Пітера та Кетрін Соломон, які є одними з головних персонажів. Музей у романі є осередком науки, історії, величних досягнень людства. Там Кетрін проводить дослідження та експерименти у галузі ноетики, що мають змінити світ. Змінити світ з позитивним впливом, на противагу Малаху, який хоче скористатися напрацюваннями лабораторії з лихими намірами.

Варті уваги приклади алюзій у романі «Втрачений символ», основою яких є протореальність, що має зв'язок із дійсністю. В цих алюзій немає текстового першоджерела:

1) *“Like her older brother, Peter, she had gray eyes and a slender, **patrician elegance**”* [5, с. 44]. В описі Кетрін Соломон використано алюзію на представників шляхетних родів у Стародавньому Римі. “Patrician elegance” слугує нагадуванням про освіченість та впливовість сім'ї Соломонів (модус), оскільки патриції були знатними та заможними людьми (диктум). Понятійний зміст алюзії окреслено неінтертекстуальним денотатом, який пов'язаний із загальновідомим явищем, об'єктом буття Стародавнього Риму. Репрезентантом, який водночас виступає маркером алюзії, є прикметник “patrician”, що утворено від назви родової аристократії – patricians.

2) *“Like the Rothschilds in Europe, the surname Solomon had always carried the mystique of American royalty and success”* [5, с. 35]. У цьому уривку алюзивне посилення також стосується сім'ї Соломонів. Репрезентантом алюзії є порівняльний зворот “like the Rothschilds in Europe”. Маркером алюзії виступає прізвище сім'ї Rothschilds. У цьому контексті диктум подає загальну інформацію про певну сім'ю з Європи, з якою автор порівнює Соломонів. Для цілісного розуміння алюзії потрібно звернути увагу на додаткову інформацію – модус. Rothschild family – найвідоміша династія банкірів у Європі, яка вже протягом близько 200 років має значний вплив на економіку. Знову-таки через натяк із поданням додаткової інформації читач може зрозуміти впливовість та високе положення у суспільстві сім'ї Соломонів. Денотат алюзії є неінтертекстуальним, оскільки пов'язаний з іменем та діяльністю сім'ї, що є частиною дійсності.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. У процесі дослідження алюзій у романі Дена Брауна «Втрачений символ» крізь призму двоплановості, на основі теоретичних основ та аналізу тексту було описано способи та форми вираження цієї характеристики. Алюзивність у романі створює зв'язок між читачем та елементами писемної культури, явищами, подіями, іменами дійсності. Створюються семантичні посилення, що розширюють та збагачують змістову сторону сприйняття тексту. Аналіз двоплановості здійснено на основі виокремлення денотатів та репрезентантів алюзій, які своєю чергою також різняться за характеристикою інтертекстуальності, способом та формою вираження. Перспективами подальшого дослідження є системний аналіз та порівняння двоплановості алюзій, класифікація використаних автором денотатів та репрезентантів. Іншим аспектом наступних досліджень є вивчення процесу сприйняття алюзій читачами

із різним рівнем фонових знань. Такий напрям стане основою для виявлення продуктивних форм використання алюзій на основі закономірностей у використанні цього стилістичного прийому в текстах. У кінцевому підсумку напрацювання на основі текстів Дена Брауна можуть бути використані для опису методології системного аналізу явища алюзії та практичного аспекту її застосування у літературі чи поза її межами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузнєцова Г. Алюзія як лінгвістичне явище. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*, 2014. Вип. 9. С. 89–91. URL: <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v9/Filologi9.pdf#page=89>.
2. Лавриненко О. Комунікативно-прагматичний потенціал алюзії в англійському та українському публіцистичному дискурсі : дис. ... канд. філ. наук : 10.02.17. Київ, 2009. 234 с.
3. Підгорна А. Інтертекстуальність роману Д. Брауна «Інферно». *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*, 2022. Т. 33 (72). № 6. Ч. 1. С. 128–132. DOI: 10.32782/2710-4656/2022.6.1/22.
4. Святовець В. Словник тропів і стилістичних фігур. Київ : Академія, 2011. 176 с.
5. Brown D. *The Lost Symbol*. London : Corgi Books, 2010. 671 p.
6. Lennon P. *Allusions in the Press. An Applied Linguistic Study*. Berlin & New York : Mouton de Gruyter, 2004. 297 p.

REFERENCES

1. Kuznietsova, H. (2014). Aliuziia yak linhvistychnе yavyshe [Allusion as a linguistic phenomenon]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University]. Ser.: Filolohiia [Ser.: Philology]*, Vol. 9. P. 89–91 [in Ukrainian]. Retrieved from <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v9/Filologi9.pdf#page=89>.
2. Lavrynenko, O. (2009). Komunikatyvno-prahmatychnyi potentsial aliuzii v anhliiskomu ta ukrainskomu publitsystychnomu dyskursi: dys. ... kand. fil. nauk [Communicative and pragmatic potential of allusion in English and Ukrainian journalistic discourse: diss. ... cand. of Philol. sciences]: 10.02.17. Kyiv, 234 p [in Ukrainian].
3. Pidhorna, A. (2022). Intertekstualnist romanu D. Brauna “Inferno” [Intertextuality of D. Brown’s novel ‘Inferno’]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho [Scientific Notes of V.I. Vernadsky Taurida National University]. Ser.: Filolohiia. Zhurnalistyka [Ser.: Philology. Journalism]*. Vol. 33 (72). No. 6. Ch. 1. P. 128–132. DOI: 10.32782/2710-4656/2022.6.1/22. [in Ukrainian].
4. Sviatovets, V. (2011). Slovyk tropiv i stylistychnykh fihur [Dictionary of tropes and stylistic figures]. Kyiv: Akademiia. 176 p [in Ukrainian].
5. Brown, D. (2010). *The Lost Symbol*. London: Corgi Books. 671 p.
6. Lennon, P. (2004). *Allusions in the Press. An Applied Linguistic Study*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 297 p.